

EKONOMİ BÖLÜMÜ SEKTÖREL NOTLAR

2021 İLK ÇEYREĞİNDE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN SORUNLU KREDİ ANALİZİ: BELİRSİZLİKLER VE BİLİNMEZLİKLER

ÖZET

Salgınla mücadele kapsamında alınan tedbirler ve raporlama standartlarındaki değişiklikler, finansal tablolar üzerinden izlenebilen aktif kalitesinin başat belirleyicisi sorunlu kredi verilerine dönük ihtiyatlı yaklaşımı öne çıkarmakta; ekonomik gidişatta ve raporlama standartlarında normale dönüşün gerçekleşeceği yılın ikinci yarısında daha net bir tablonun görülmesi beklenmektedir. Son bir yıl içinde sorunlu kredi rasyosunun %5'den %3,8'e düştüğü, bankaların ise sorunlu kredilerdeki muhtemel artışın yaratacağı hasarı karşılamak amacıyla sınırlı ölçüde de olsa tampon oluşturmaya çalıştığı izlenmektedir..

Kredi portföyü ve özelde potansiyel sorunlu kredilerle ilgili olarak aşağıdaki hususlar öne çıkarılabilir.

- 1) 2020 yılında salgınla mücadele kapsamında alınan tedbirler aynı zamanda bankaların raporlama standartlarını da etkilemiş; sorunlu kredilerin sınıflandırılma esasları, sermaye yeterliliğine konu riskler ve yasal özkaynakların hesaplanmasına ilişkin standart ve metodoloji değiştirilmiş; bu değişikliklerin önemli bir kısmının geçerlilik süresi Haziran-2021 dönemine kadar uzatılmıştır. Avrupa ülkeleri dâhil çoğu ülke tarafından uygulamaya konulan bu değişikliklerle reel sektör ve bankalar üzerindeki bazı sınırlamalar gevşetilmiş ve mali bozulmanın finansallara yansımaları kısmen önlenmiş; bir açıdan özel sektöre ve bireylere bankalara olan borçlarını ödemeleri için zaman verilmiş; diğer yandan bankaların karşılaşılabilecekleri kayıpların dönem kârı ve özkaynaklar ile sermaye yeterliliğine olumsuz etkileri kaydi manada ertelenmiştir.

Böylece sistemin tarafları olan bankalar ile kredi kullanıcıları önemli bir zaman kazanmıştır; ancak makroekonomik ortamın düzelmemesi hâlinde söz konusu kayıpların finansal verilere yansımaları kaçınılmaz olacaktır. Salgın krizinde imalat sektörü önemli bir zararla karşılaşmamış, hatta bazı kesimlerin ciro ve kârlılıklarında artış yaşanmıştır. Bireylerin ve hizmet sektörünün önümüzdeki dönemde yaşanması beklenen ekonomik aktivite ve istihdam olanaklarının canlanmasından hangi ölçüde yararlanacakları bankacılık sektörünün görünümünü etkileyecektir. Hizmet sektörü ve istihdam aynı zamanda iç talep yoluyla imalat sanayine de etkide bulunmaktadır.

- 2) Krediler genel olarak sorunsuz krediler (IFRS diliyle Stage 1), yakın izlemedeki krediler (IFRS diliyle kredi riskinde önemli artış olan krediler, Stage 2) ve sorunlu/takipteki krediler (IFRS diliyle Stage 3) olarak üç gruba ayrılmaktadır. Takipteki kredi rasyosu hesaplamasında sadece üçüncü gruptaki sorunlu krediler dikkate alınmakta; diğer iki grup ise sorunsuz kredi olarak bu rasyonun hesaplanmasında kullanılmaktadır.

Salgın kriziyle birlikte, yakın izlemedeki ikinci grup kredilerin de sorunlu kredi olarak dikkate alınması gerektiği yönünde görüşler ifade edilmektedir. BDDK'nın açıkladığı Mart-2021 verilerinde ikinci grup kredi miktarı yer almamakla birlikte, daha önceki raporlarda sorunlu kredilerin iki katını aşkın bir tutarın (takriben 350 milyar TL) yakın izlemede olduğu belirtilmiştir. Bazı kesimler yakın izlemedeki kredilerin büyük kısmının tahsil edileceğini, krizin geçmesiyle bu kredilerin azalacağını ifade etmektedir.

Öncelikle vurgulanması gereken husus, bir kredinin sorunlu olarak sınıflandırılması, ilgili kredinin tahsil edilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Sorunlu krediler, temerrüt şartlarının oluşması ve kredi değerliliğindeki ciddi zayıflama ve kredi riskindeki artışla ilgilidir. Örneğin, en kestirme temerrüt göstergesi olan 90 günlük gecikme süresinin aşılması hâlinde, teminatta çok güçlü varlıkların bulunması, orta vadede tahsilatın kesin olarak görülmesi hâlinde dahi kredinin sorunlu olarak sınıflandırılması ve karşılık ayrılması gerekmektedir. Dolayısıyla gelecekte teminatın nakde tahvili ve yasal-idari yollarla bir kredinin tahsil kabiliyeti ile bu kredinin sorunlu kredilere aktarımı farklı konulardır.

Belirtilmesi gereken diğer bir husus ise, sorunlu krediye dönüşme potansiyeli olan krediler olarak sadece ikinci grupta yer alan yakın izlemedeki krediler dikkate alınmamalı, içinde bulunduğumuz dönemde, çok daha önemlisi, birinci grupta sorunsuz olarak yer alan kredilerin analiz edilmesi öne çıkarılmalıdır. Çünkü yeniden yapılandırılan, ödemeleri ertelenen önemli miktardaki kredinin birinci grupta izlendiği bilinmektedir. Oransal bir tahmin yapmak mümkün değildir.

Sorunlu grupta izlenmesi gerekirken ilk iki grupta izlenen krediler, bir yandan faiz gelirinin olması gerekenden yüksek, karşılık giderinin olması gerekenden çok daha düşük, dolayısıyla kârlılığın, özkaynakların ve sermaye yeterliliğinin olması gerekenden yüksek görünmesine yol açmaktadır. Bankaların ileride artacak sorunlu krediler ve karşılıklar için ihtiyari olarak ayırdıkları karşılıklar ve muhtemel etkisi aşağıda açıklanmaktadır

- 3) Sorunlu kredilerin sınıflandırma esaslarında değişiklik yapılması, temerrüt koşullarının rahatlatılması, ödeme zorluğu ya da belirsizlik nedeniyle yeniden yapılandırılan ve olağan şartlarda sorunlu krediler altında izlenen kredilerin sorunsuz olarak izlenmesi nedenleriyle Mart-2020/Mart-2021 döneminde sorunlu kredi miktarı nominal olarak azalmıştır. (Elbette yeni sorunlu kredilerin oluşması, ancak önceki dönemlerde oluşmuş sorunlu kredilerden tahsilat yapılmış olması veya sorunlu kredilerin sorunsuz kredi grubuna alınması da mümkündür; burada net değişim dikkate alınmaktadır.)

Tablo 1. Banka Grupları Bazında Sorunlu Kredi Rasyoları ve Karşılıklar

Mevduat ve Katılım Bankaları	31.03.2020					31.03.2021				
	Sektör	Kamu B.	Ö.Ulusal B.	Yabancı B.	Katılım B.	Sektör	Kamu B.	Ö.Ulusal B.	Yabancı B.	Katılım B.
Takipteki Kredi Rasyosu	5,0%	68,2%	1210,1%	15,3%	0,0%	3,8%	63,8%	1414,5%	16,3%	0,0%
Karşılık Ayırma Oranı	68,6%	774,7%	0,0%	62,7%	4,4%	76,3%	814,8%	0,0%	54,3%	3,4%

- 4) Kredi hacminde %30'lara varan yükselişin ve sınıflandırma esaslarındaki değişikliklerin katkısıyla, sektörde takipteki kredi rasyosu %5'den, %3,8'e gerilemiştir. Tüm banka gruplarında söz konusu düşüş izlenebilmektedir. Kamu bankaları ve katılım bankalarında söz konusu rasyo daha düşüktür. Bu durumun kısmen özel bankaların daha ihtiyatlı hareket ederek sorunlu kredilere aktarım yapmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.
- 5) İlave sorunlu kredilerin kaydi manada oluşmaması ve dolayısıyla yeni krediler için karşılık ayrılmaması nedeniyle ve önceki dönemlerde takip hesaplarına aktarılan kredilere özel karşılık (IFRS diliyle üçüncü aşama beklenen kredi zararı) ayrılmaya devam edilmesi sonucu karşılık ayırma oranı tüm banka gruplarında yükselmiştir. Bu durum takipteki krediler için gelecekte ayrılacak ve dolayısıyla zarara aktarılacak tutarın azalması anlamına geldiğinden olumlu olarak kabul edilmektedir. Bankalar karşılıklara ilişkin yönetmeliğe göre kredi teminatlarını da dikkate alarak karşılık ayırdıkları için, olağan şartlarda teminatı olan takipteki kredilerin tamamına karşılık ayrılmamaktadır. IFRS standartlarını uygulayan bankalarda ise teminat ve diğer yollardan gelecekte beklenen nakit akışları dikkate alınarak beklenen kredi zararı hesaplanmaktadır.
- 6) Bankaların sıklıkla dile getirdiği, salgınla mücadele kapsamındaki standartlarda yapılan değişikliklerden normale dönüş ile birlikte artması beklenen sorunlu krediler için önden yüklemeli karşılık ayrıldığı yönündeki tespitler önemlidir. Çünkü hâlihazırda sorunlu kredilerin veya sorunlu olma potansiyeli taşıyan kredilerin bir kısmının, sorunsuz kredilere ait birinci ve ikinci grupta izlendiği bilinmektedir. İlerleyen dönemlerde sorunlu kredilere aktarımların yaratacağı olumsuz etkinin azaltılması adına bugünden ayrılan karşılıkların önemi ve değeri tartışmalıdır.

Sektörün kâr/zarar tablosunda yer alan karşılıklara ilişkin kalemler aşağıdaki gibidir.

Tablo 2. Banka Grupları Bazında Karşılık Giderleri

Milyon TL	01.01.2019-31.12.2019					01.01.2020-31.12.2020				
	K/Z Tablosu Karşılık Gideri Kalemleri	Sektör	Kamu B.	Ö.Ulusal B.	Yabancı B.	Katılım B.	Sektör	Kamu B.	Ö.Ulusal B.	Yabancı B.
Özel Karşılıklar	56.555	13.678	23.908	13.924	4.503	41.561	11.875	15.067	9.846	4.047
Genel Karşılıklar	21.199	5.412	7.773	6.678	968	52.737	17.162	15.518	15.896	3.124
Diğer Karşılıklar	7.012	978	3.017	2.190	631	17.222	3.359	7.659	4.926	926

Alınan tedbirler ve mevzuat tadilleri sonucu kaydi olarak sorunlu kredilerin aynı düzeyde kalması nedeniyle, 2020 yılında ayrılan özel karşılık giderinde 2019 yılına göre bir azalma meydana gelmiştir. Bu olağandır; çünkü 2020 öncesi sorunlu kredilere aktarılan dosyalar için karşılıkların büyük ölçüde önceki dönemlerde ayrılması ve karşılık ayırma oranının %70-80'lere ulaşması nedeniyle, teminatlarda dikkate alındığında, ilave karşılık ayırma ihtiyacının azalması beklenen bir durumdur.

- 7) Üzerinden durulması gereken noktalar yukarıdaki tabloda yer alan genel karşılıklar ve serbest karşılıkları içeren diğer karşılıklardır.

Genel karşılıklar iki kaynağa/nedene dayanmaktadır. İlki, bankaların büyümesi veya aktif kompozisyonunun değişmesi sonucu aktif kalemleri üzerinden ayrılan %0-2'ye varan karşılıktır; bu oran ilgili kalemin niteliğine göre değişmektedir. İkincisi ise; krediler başta olmak üzere finansal varlıkların riskinde meydana gelen artış sonucu biraz daha yüksek oranda ayrılan genel karşılıklardır. Riskinde artış meydana gelen, ancak henüz sorunlu alacak olarak sınıflandırılmamış kalemler bu gruptadır. (Yakın izlemedeki alacaklar veya IFRS diliyle kredi riskinde artış meydana gelmiş Stage 2 konusu alacaklar) IFRS standartlarına henüz geçiş yapmamış bankalar açıklanan ilk neden (büyüme veya aktif kompozisyonundaki değişim) için belirli kalemlere %1,5, ikinci neden (kredi riskinde artış) için %3 oranında genel karşılık ayırırken, IFRS uygulayan bankalar ise metodolojilerine uygun olarak ulaştıkları sonuçlar üzerinden her bir kalem için hesaplama yapmaktadır. 2020 yılında genel karşılıklardaki %149'luk artışı anlamlandıracak bir bilanço büyümesi ilk etapta yok gibidir. Çünkü bilanço %33 dolayında büyümüş; daha fazla genel karşılık ayrılan krediler de benzer düzeyde bir büyüme göstermiştir. Bu durumda genel karşılıkları oluşturan ikinci neden devreye girmektedir. Kriz döneminde yakından izlemeye alınan, kredi riskinde artış meydana gelen, ancak mevzuat değişikliği nedeniyle henüz sorunlu kredi olarak tasnif edilme şartlarını taşımayan krediler için ayrılan genel karşılıklardır.

Genel karşılıklara ilişkin net bir yorum yapmak zor olmakla birlikte, 2019 sonrasındaki aktif/kredi büyümesi dikkate alındığında ve sektör konsolide bilançosu detayları incelendiğinde, aşağıda gösterildiği üzere, kredi riskindeki artış için ayrılan karşılıkların 28,7 milyar TL artışı, 2020 yılındaki 53 milyar TL'lik genel karşılık tutarının en az bu tutarlık bölümünün (28,7 milyar TL) gelecekte sorunlu kredilere aktarılacak krediler için ayrılmış karşılıklardan oluştuğu belirtilebilir.

Tablo 3. Banka Grupları Kredi ve Karşılıklar (Bilanço Değerleri)

				31.12.2019-31.12.2020		31.12.2019-31.03.2021	
				Değişim		Değişim	
Krediler ve Karşılıklar (Bilanço/Milyon TL)	31.12.2019	31.12.2020	31.03.2021	Tutar	%	Tutar	%
Krediler	2.896.521	3.576.375	3.777.276	679.854	23%	880.755	30,4%
Takipteki Alacaklar	151.526	152.560	149.524	1.033	1%	-2.003	-1,3%
Beklenen Zarar Karşılıkları (-)	157.496	198.657	204.517	41.161	26%	47.021	29,9%
a) 12 Ay Beklenen Zarar Karşılığı (Birinci Aşama)	16.117	24.247	24.720	8.130	50%	8.603	53,4%
b) Kredi Riskinde Önemli Artış (İkinci Aşama)	37.024	60.086	65.754	23.062	62%	28.730	77,6%
c) Temerrüt - Özel Karşılık (Üçüncü Aşama)	104.355	114.324	114.042	9.969	10%	9.687	9,3%

Finansal tabloların IFRS standartları kapsamında hazırlanması dolayısıyla, kullanılan terminolojinin Türk bankacılığında alışkın olunan dile çevrilmesi amacıyla belirtilmesi gereken hususlar; “12 Ay Beklenen Zarar Karşılığı (Birinci Aşama)” kalemi birinci grupta yer alan sorunsuz krediler için ayrılan genel karşılığı, “Kredi Riskinde Önemli Artış” kalemi yakından izlenen ikinci gruptaki krediler için ayrılan genel karşılığı, “Temerrüt-Özel Karşılık” ise üçüncü grupta yer alan sorunlu krediler için ayrılan özel karşılık tutarını birikimli olarak göstermekte; değişim sütunu ise, en genel manada, ilgili dönemde bu tür krediler için ayrılan ilave karşılığı göstermektedir. Bu hesaplama çoğu aktif kalemi için yapılmakta, bir açıdan banka büyüdükçe genel karşılık miktarı artmakta; küçülme hâlinde azalmaktadır. Bilançoda yer alan bu tutarlar birikimli tutarlar olup, ilgili dönemde oluşan kâr/zarar etkisi ise bir önceki tabloda sunulan kâr/zarar kalemleri üzerinden izlenmektedir. Mevcut verilerde, bilançoda yer alan kredilere ait karşılık tutarları ile kâr/zarar tablosunda bulunan genel karşılık tutarı arasında doğrudan bir bağ kurmak mümkün değildir. Çünkü kâr/zarar tablosundaki genel karşılık gideri takriben tüm bilanço ve bilanço dışı kalemler için hesaplanmakta, bu nedenle bir önceki tablodaki genel karşılık tutarı çok daha yüksek kalabilmektedir. Yukarıda ise sadece kredilere ilişkin kısım sunulmuştur; ancak kredilere ilişkin dönemlik etki tam olarak gösterilememekte, ama tahmin yapılmasına imkân verilmektedir. (Bankaların bağımsız denetim raporlarında daha detaylı bilgilere ulaşılması mümkündür.)

- 8) 2020 yılında ayrılan “diğer karşılıklar” 2019 yılına göre 10 milyar TL artmıştır. Net olarak bilinmemekle birlikte, bu tutarın önemli bir kısmının krediler için ayrılan serbest karşılıklardan oluşması muhtemeldir. Serbest karşılıklar bankaların belirli bir neden veya tahmine dayanarak muhtemel zararları için ayırdıkları karşılıklardır. Genel karşılıklar, hesaplama konuları kalemler ve oran bakımından tanımlanmış bir prosedüre tabi iken, krediler veya hukuki ihtilaflar gibi nedenlerle karşılaşılabilecek kayıplar için başvuru serbest karşılıklar bankaların bir açıdan tercih ve tahminlerini yansıtmakta, bu nedenle vergi matrahının hesaplanmasında indirilebilir gider olarak dikkate alınmamaktadır. (Zaman zaman bankalar kârlılıklarının iyi olduğu dönemlerde daha fazla serbest karşılık ayırarak ileriye dönük kâr/zarar planlaması yapmaktadır.)
- 9) Yukarıda 7 ve 8. maddelerde yer alan açıklamalardan hareket edildiğinde, özel karşılıklar haricinde, gerek kredi riskindeki artışa konu karşılıklar, gerekse serbest karşılıklar yoluyla, bankaların ileride sorunlu kredilere aktarılacak krediler için salgın döneminde 40 milyar TL’ye yakın bir karşılık ayırdıkları ifade edilebilir.
- 10) Kritik nokta; takriben 40 milyar TL’lik bir rezervin karşılaşılabilecek zarara karşı hangi derecede bir tampon işlevi görebileceğidir. 2020 dönem kârının 58 milyar TL, 2021 yılı ilk çeyrek kârının 16 milyar TL, ödenmiş sermayenin 129 milyar TL, özkaynakların 603 milyar TL, sorunlu kredi olarak sınıflandırılan miktarın 150 milyar TL olduğu bir ortamda bazı varsayımlarda bulunulması gerekmektedir.

Hâlihazırda en az 350 milyar TL dolayında olduğu tahmin edilen yakın izlemedeki kredi (Stage 2) mevcuttur. Bir bölümü sorunlu kredilerin yapılandırılması veya kredi ödemelerinin ertelenmesinden oluşan sorunsuz krediler (Stage 1) içinde ise ne kadarlık bir sorunlu kredi bulunduğu belirsiz bir noktadır.

Takriben 150 milyar TL'lik sorunlu kredi ile %3,8'lik bir takipteki kredi rasyosuna ulaşılmaktadır. Gerçekçi bir yaklaşımla, yakın izlemedeki 350 milyar TL'lik kredinin, birinci gruptaki sorunsuz krediler içindeki potansiyel sorunlu kredilerin ve 2021 yılındaki faiz dalgalanmasının yaratacağı etki kaynaklı problemlerin dikkate alınması hâlinde, sorunlu kredi rasyosunun %10'u geçeceği yönünde bir tahmin gerçekçi olacaktır. Hâlihazırda iyimser manada %6'lık ve kötümser yaklaşımda %20'lik tahmini sorunlu kredi rasyoları dile getirilmektedir. Ekonomik toparlanmanın gerçekleşme düzeyine bağlı olarak iyimser ve kötümser senaryo arasındaki bir nokta gündeme gelecektir.

Sorunlu ve sorunsuz kredi toplamının 3,9 trilyon TL olduğu, %10'luk bir takipteki kredi rasyosunun 392 milyar TL'lik sorunlu krediye tekabül ettiği, hâlihazırda 150 milyar TL'nin sorunlu kredi olarak sınıflandırıldığı dikkate alındığında, ilave 242 milyar TL'lik sorunlu kredinin oluşacağı öngörülebilir. Bu kredinin takriben %75'ine karşılık ayrılacağı varsayıldığında 182 milyar TL'lik bir zararın meydana geleceği görülmektedir. Dolayısıyla gelecekte karşılaşılabilecek sorunlu krediler için ayrılan rezervlerin bu açıdan ele alınması önemlidir. Bankalar sadece ayırdıkları rezervler üzerinden değil, elde ettikleri kârlar üzerinden de bu kayba karşı tampon oluşturmaktadır. Takriben önümüzdeki iki yıllık kârın ve 2020'de ayrılan rezervin %10'a ulaşabilecek takipteki kredi rasyosunun oluşturacağı olumsuz etkiyi telafi edebileceği belirtilebilir. (Söz konusu potansiyel karşılık giderinin bir kısmının 2021, bir bölümünün ise 2022 yılında ayrılması karşılıklara ilişkin prosedürde tanımlanan sürelerle göre mümkün olabileceği gibi, gerçekçi bir yaklaşım oluşacak zararı bir bütün olarak ele almalı, dönemler arasındaki muhasebeleştirilmeyi ise ayrı bir konu olarak değerlendirmelidir.)

2021 yılı ikinci yarısında bankacılık sektörü finansal tablolarının daha gerçekçi bir görünüme kavuşturulması belirsizlikleri azaltacaktır. Salgın sonrası makroekonomideki toparlanmanın derecesi bankaların gerçekçi finansal tablolarının görünümüne tesir edecektir. Hâlihazırda sorunlu ve yakın izlemedeki krediler odak noktası olarak gösterilmekle birlikte, esas dikkat edilmesi gereken noktanın 'sorunsuz' olarak sınıflandırılan krediler olduğu düşünülmektedir. Olağan şartlarda sorunlu olarak sınıflandırılması gereken yeniden yapılandırılan veya ödemesiz süre verilen ciddi miktarda kredinin, yakın izleme altında dahi raporlanmadan, sorunsuz olarak izlendiği bilinmektedir. Kredi portföyünde %5-10'luk ilave bir sorunlu kredinin oluşması, hâlihazırda %3,8 düzeyinde bulunan takipteki kredi rasyosu ve dolayısıyla kârlılık, özkaynaklar ve sermaye yeterliliği üzerinde ciddi bir yük oluşturacaktır. Bankaların muhtemel zararları için ayırdıkları rezervlerin tampon özelliği sınırlı düzeyde kalabilecektir. Ekonomik toparlanmanın tüm ekonomik birimler gibi bankacılık sektörü için taşıdığı önem açıktır. Diğer krizlerin aksine, imalat sanayinin salgın krizinden olumlu sonuçlar üretmesi bankaların kredi portföylerinde oluşan zayıflığın derecesini azaltmaktadır. Sadece sorunlu hale gelen ya da kredilerini yapılandıran kişilerin değil, ödemelerini hâlihazırda düzenli yapan kredi kullanıcılarının kazanç ve ödeme potansiyellerini muhafaza etmeleri de kritik değerdedir. 2021 yılında özellikle hizmet sektörü ve bireylerin gelir elde etme ve kredi ödeme kapasitesine ulaşmalarını sağlayacak ekonomik ortamın tesisi bankaların aktif kalitesinde belirleyici olacaktır.